

המדריך שלך לדיספרקסיה ורבליית

הקדמה -

אם ילדכם אובחן לא מזמן כלוקה בדיספרקסיה ורבליית (או אפרקסיה התפתחותית) והמונח "דיספרקסיה ורבליית" או "אפרקסיה התפתחותית" זר לכם, אזי המדריך הזה נועד בדיוק בשבילכם. על דיספרקסיה ורבליית יש לדעת רבות, וכשאתם נמצאים בתחילת דרככם בתהליך הלמידה וההבנה אתם עלולים להרגיש כטובעים בים המידע. מדריך זה משמש כמדריך ראשוני עבור הורים שילדיהם אובחנו כלוקים בדיספרקסיה ורבליית.

בעמודים הבאים נשתף אתכם בנושאים הנוגעים ביותר, ובשאלות רבות הנשאלות ע"י הורים ובני משפחה לילדים הלוקים בדיספרקסיה ורבליית, כמו: מהי דיספרקסיה ורבליית וכיצד היא מאובחנת? מה יכול לעזור לילד עם דיספרקסיה ורבליית? האם הילד שלי ידבר אי פעם באופן "נורמלי"? האם ילדי עומד בפני אתגרים ומכשולים נוספים? איך אדע כיצד לעזור לילדי? וכן נספק עוד מידע רב וחשוב. אם הגעתם לכאן על מנת ללמוד על דיספרקסיה ורבליית, וכיצד ילדים מושפעים מלקות זו, הנכם נמצאים במקום הנכון!

מהי דיספרקסיה ורבליית?

דיספרקסיה ורבליית הינה הפרעת שפה מוטורית. מסיבות שאינן מובנות עדיין, ילדים הלוקים בדיספרקסיה ורבליית מתקשים לתכנן ולבצע את התנועות המאוד מדויקות ומסונכרנות של הלשון, שפתיים, לסת וחיך הדרושות על מנת להפיק מילים ברורות. דיספרקסיה ורבליית נקראת גם אפרקסיה התפתחותית של הדיבור, ורבאל דיספרקסיה ועוד. המונח הספציפי אינו חשוב כל כך כמו השורש "פרקסיס" - "praxis" שמופיע בכל המונחים. פרקסיס משמעו תכנון תנועה. ילד הלוקה בדיספרקסיה ורבליית מתקשה ברמה כלשהי לתכנן את תנועות הפה על מנת להפיק מילים.

פעולת הדיבור מתחילה ברצון לתקשר. בהמשך קיים מסר שאותו הדובר רוצה להעביר. המילים עבור אותו מסר מסודרות על ידי המוח על פי סדר נכון תוך שימוש נכון בדקדוק השפה. כל אחת מן המילים מורכבת מרצף של צלילים (נקראים גם פונמות) והברות שמסודרות בסדר מסוים. כל המידע הזה מתורגם מרעיון ומידע על סדר צלילים, לרצף מדויק של תנועות מוטוריות של השפתיים, לשון, חיך ולסת.

על המוח להעביר לשרירים של אותם אברי דיבור פקודות מדויקות בנוגע לתזמון המדויק ולתנועה המדויקת שעליהם לבצע על מנת שהמילים שבמסר יופקו באופן רהוט ושוטף. לבסוף, על השרירים עצמם לעבוד כנדרש, בעוצמה מספקת וטון מדויק כדי לבצע את התנועות הדרושות.

במהלך תקין של התפתחות שפה, ילדים מתנסים בהפקת מילים ומקבלים פידבק מעצמם ומסביבתם עד כמה המילה שנאמרה תואמת את מה שהם רצו להפיק. ילדים משתמשים במידע זה בפעם הבאה שבה ירצו להשתמש במילה זו, ובעצם למדים מתוך ניסיון. בד"כ ברגע שהברות ומילים נאמרות שוב ושוב, התנועות המוטוריות של הדיבור נעשות באופן אוטומטי. המוח מאחסן בתאיו את התנועות המוטוריות השונות שעליו להפיק עבור כל מילה וניגש למידע זה באופן שכמעט ואינו דורש ממנו זמן ומאמץ. ילדים הלוקים בדיספרקסיה ורבליית מתקשים בהיבט הזה של הדיבור. הדעה הרווחת היא שהגישה לתאים אלו במוח פגועה או שהתאים עצמם פגועים.

במה שונה דיספרקסיה ורבליית מעיכוב שפתי?

עיכוב שפתי רגיל חל כאשר הילד עובר אותם שלבים של התפתחות שפה תקנית אם כי בקצב איטי יותר מן הנורמה. בד"כ קצב התפתחות השפה יהיה מתואם לקצב ההתפתחות הקוגניטיבית של הילד. רמת ההבנה ורמת ההבעה תהיינה תואמות. עבור ילד עם דיספרקסיה ורבליית אנו נראה פער משמעותי בין רמת ההבנה שלו לבין יכולת ההבעה שלו. במילים אחרות, היכולת של הילד להבין שפה תהיה תואמת לגילו, אך יכולתו להתבטא תהיה נמוכה בהרבה, חסרה או משובשת מאוד. זהו גורם חשוב ואחד מהאינדיקטורים שהילד אינו לוקה בעיכוב שפתי רגיל. כשישנו פער רב בין יכולת ההבנה ליכולת ההבעה של הילד, יש לבדוק האם הילד ישנה לקות שפה ספציפית יותר כגון דיספרקסיה ורבליית. לקויות נוספות יכולות לגרום לפער כזה בין יכולת ההבנה ליכולת ההבעה, ולכן ההבדל הזה לבדו אינו מספיק לאבחון דיספרקסיה ורבליית.

כיצד מאבחנים דיספרקסיה ורבליית?

מכיוון שדיספרקסיה ורבליית הינה בעיקרה לקות שפתית - קלינאיות תקשורת הן המתאימות ביותר לאבחן לקות זו. מומחים נוספים יכולים להיות לעזר רב לילד הלוקה בדיספרקסיה ורבליית בשלבים שונים בהתפתחותו, אך הם לא למדו והתמחו באופן פרטני לאבחן ילדים עם ליקויי שפה.

קלינאית תקשורת תתשאל על ההיסטוריה ההתפתחותית של הילד וכן תתשאל בנוגע לנושאים רפואיים ספציפיים. האבחון לרוב ייראה כך:

- ייערך רישום של כל הצלילים, ההברות, והמילים שהילד מפיק או מנסה להפיק, כולל "שגיאות" הנעשות על ידו במהלך הדיבור. שגיאות ועיוותים של צלילים יושוו מול מה שילד בגילו אמור לדעת להפיק, על מנת לקבוע אם הילד נמצא בטווח הנורמה.
- קלינאית התקשורת תיצור אינטראקציה עם הילד ותנסה לגרום לו להשתמש ביכולתו השפתית על מנת לבדוק מה קורה כאשר הוא מתבקש לחזור על הברות, מילים או משפטים מספר פעמים. תיעשה אבחנה האם אורך המילה או מורכבות המילים והמשפטים משפיעים על יכולת ההגייה של הילד.
- יכולתו של הילד הן להשתמש במילים והן להבין, יכולתו ליצור משפטים, סיומות של מילים, דקדוק וכו' תיבדק ותשווה מול הנורמה לילד בגיל זה.
- מבנה וחלל הפה ייבדקו על מנת לקבוע אם המבנה והפעילות שלהם תקינה. ישנם ילדים הנרתעים מבדיקה זו (במיוחד כשהיא נעשית ע"י אדם זר) ולכן חלק זה עלול להיות מעט מאתגר. ישנם ילדים בעלי רגישות גבוהה בפה וסביבות הפה, וגם זה יצוין בדו"ח.
- הקלינאית תתבונן ותשים לב למערכת הנשימה של הילד, ותבדוק אם יש לו מספיק אוויר על מנת לדבר; היא תתבונן כיצד הילד מחזיק את גופו; האם יש לו מספיק כוח פיזי וטונוס שרירים על מנת לדבר; אם איכות הקול שלו טובה; אם פני הילד סימטריים; ואם הילד מסוגל להזיז את השפתיים, הלשון, הלסת והחיך באופן תקין.
- קלינאית התקשורת תציין בדו"ח עד כמה הילד מעוניין לתקשר וליצור עימה אינטראקציה, להקשיב ולענות. היא תבדוק אם הילד נעזר בדרכים נוספות על מנת לתקשר כגון הצבעה ומחוות (ג'סטות) פיזיות.

ברגע שהקלינאית תאסוף מספיק מידע היא תוכל להסיק האם התפתחות השפה והדיבור של הילד תקינה. אם המסקנה היא שההתפתחות היא נורמלית על אף היותה איטית מהנורמה אצל רוב הילדים בני אותו גיל, האבחון יהיה של עיכוב שפתי רגיל. אם הממצאים של הקלינאית יהיו של התפתחות לא תקינה של שפה ודיבור, היא תנסה לקבוע מאיזו לקות היא נובעת. לקות ספציפית תיקבע אם ישנם מספיק ממצאים ש"מתאימים" לאותה לקות.

כשילד מאובחן בדיספרקסיה ורבליית, משמעו שישנם ממצאים המצביעים על כך שהלקות הספציפית של הילד היא דיספרקסיה ורבליית ולא לקות אחרת.

באיזה גיל ניתן לאבחן ילד כלוקה בדיספרקסיה ורבליית?

קשה מאוד לאבחן ילדים בני פחות משנתיים כלוקים בדיספרקסיה ורבליית. זאת משום שרוב הילדים מתחת לגיל שנתיים אינם יכולים להבין הוראות מסוימות למטלות אשר הינן קריטיות עבור האבחון. סיבה נוספת היא חוסר היכולת של ילד כה צעיר לשתף פעולה ולהתרכז לאורך זמן. לפעמים גם קשה לאבחן ילדים בני שנתיים-שלוש באופן מדויק, אך ניתן להעלות חשד שמדובר בדיספרקסיה ורבליית ולהתחיל בטיפול מתאים. לפעמים מספר חודשים של "טיפול דיאגנוסטי" יכולים לעזור לקבוע האם דיספרקסיה ורבליית היא הסיבה העיקרית שבגינה הילד מתקשה בדיבור.

באופן כללי, למרות שניתן לקבוע שההתפתחות השפתית של ילד אינה תקינה ושישנו עיכוב שפתי, ואף לחשווד שמדובר בדיספרקסיה ורבליית, עבור ילדים צעירים בד"כ אי אפשר לקבוע בוודאות כי הסיבה הינה דיספרקסיה ולא לקות אחרת, אך ניתן להתחיל בטיפול הולם גם כשמדובר באבחון לא סופי. התערבות מוקדמת הינה קריטית עבור ילדים עם עיכוב שפתי.

הורים המודאגים לגבי ההתפתחות השפתית של ילדם צריכים לגשת לרופא הילדים. עליהם לבקש הפניה למכון להתפתחות הילד (ולפעמים אף להתעקש) על מנת להתחיל את תהליך האבחון.

לאיזו עזרה ילדי יזדקקו?

ילדים הלוקים בדיספרקסיה ורבליית זקוקים לטיפול אצל קלינאית תקשורת. תדירות המפגשים שונה מילד לילד על פי צרכיו. ילדים בעלי דיבור משובש מאוד או בעלי דיבור מועט יזדקקו ליותר טיפולים מאשר ילדים בעלי דיספרקסיה קלה יותר. ההמלצה הרווחת עבור ילד עם דיספרקסיה ורבליית בינונית עד קשה הינה 3-5 טיפולים בשבוע. פרמטרים נוספים שיובאו בחשבון הם היכולת של הילד לתרגל בביתו עם הוריו; כמות התרגולים השבועית שאותה הילד מסוגל "לסבול"; התדירות שבה ההורים עצמם מסוגלים להתפנות ולהביא את הילד לטיפול וכו'.

ככל שהילד מתקדם ומצליח לבטא הברות ומילים ברורות, כמות ותדירות הטיפולים תשתנה בהתאם. יש להביא בחשבון שלילד יכולות להיות בעיות שפתיות נוספות מעבר להיגוי בלבד.

הטיפולים עבור ילד שהלקות המוטורית היא הלקות העיקרית שלו יהיו בכפוף לכמה עקרונות. אין בכך כדי לקבוע שיש רק דרך טיפול אפקטיבית יחידה. יש מספר גישות של ריפוי בדיבור המוצלחות מאוד עבור ילדים הלוקים בדיספרקסיה. חלק מעקרונות אלו הם:

- "לימוד פיזי-מוטורי" כגון חזרות, שינון, תיקון ומשוב, קצב איטי, ופוקוס על היישום המוטורי.
- שימוש בעזרים סנסוריים על מנת לעזור בפעולה המוטורית הנדרשות להפקה של דיבור, שימוש בסימנים מוסכמים (חזותיים, או ידניים) על מנת "לסמן" צליל זה או אחר.
- שימוש במקצב ומוסיקה
- תרגול של רצפים מסוימים ולא דווקא של צלילים מסוימים

קלינאיות תקשורת רבות משתמשות במספר טכניקות וגישות, ומתאימות אותן לילד באופן אישי על פי צרכיו. אין גישה יחידה שהיא נכונה.

הטיפול בילד צעיר צריך להיות משולב תוך כדי משחק על מנת להגביר את המוטיבציה שלו. קלינאיות ומשפחות רבות מדווחים שתרגול אינטנסיבי של צלילים, צירופי צלילים, מילים דו הברתיות וכו' הם דרך יעילה להטמיע באופן אוטומטי את ההפקה שלהן אצל הילד.

כמו כן, ישנה המלצה להיעזר בתקשורת תומכת, ספרי תמונות ועזרים נוספים על מנת לאפשר לילד שדיבורו אינו מובן להתבטא. כשהילד מבטא מילה תוך כדי שימוש בסימן שלה, הסיכוי להבין אותו גדל. ההרגשה שהסביבה מתחילה להבין אותו תיתן לילד עוד מוטיבציה להתקדם.

הרבה ילדים, אפילו צעירים, מודעים לקושי שלהם. היכולת שלהם לתקשר בצורה מוצלחת עם סביבתם רק מעודדת אותם להמשיך. ניתן להיעזר גם בסימנים שונים שמתזכרים לילד מה עליו לעשות עם השפתיים וחלל הפה על מנת להפיק צליל מסוים או מילה מסוימת. מנגד, עבור ילדים מסוימים, סימנים חזותיים יהוו מסיחים ויפריעו לילד להתרכז בביצוע המוטורי.

לבסוף, חשוב להבין, כי מעבר לצורך ללמוד להפיק צלילים והברות, סביר להניח שילדכם יזדקק גם לתרגול של השפה עצמה, כגון בניית משפטים, הטיית פעלים, שימוש במילות יחס, זכר ונקבה, יחיד ורבים וכדומה. ישנם ילדים שאף יתקשו בהבנה, ובכל האספקטים האלו קלינאית התקשורת תיידרש לטפל.

טיפולים משלימים נוספים

אין זה מן הנמנע שילדכם יזדקק מעבר למפגשים עם קלינאית התקשורת, לטיפולים נוספים כגון ריפוי בעיסוק, התעמלות טיפולית כלשהי וכדומה.

מה יהיה מצבו של ילדי במרוצת השנים? האם הוא ידבר באופן נורמלי?

זאת מן הסתם שאלת השאלות הנשאלת על ידי כל ההורים לילדים עם דיספרקסיה ורבליית. אמנם אין סטטיסטיקות מדויקות בנושא, אך רוב הקלינאיות מדווחות כי מרבית הילדים לומדים לדבר בצורה טובה בעזרת טיפול ותרגול. חלקם לא יבטאו את האות "ר" כראוי, חלקם יבטאו הברות מסוימות בעיוות קל, ולחלקם אף יהיה "מבטא" קל. אך רובם ידברו בצורה שהסביבה תוכל להבין אותם. מיעוט של ילדים, על אף מאמציהם שלהם ושל המטפלים שלהם, לא יפתחו דיבור בסיסי. ילדים אלו יזדקקו לעזרים נוספים על מנת לתקשר.

ישנם כמה גורמים המשפיעים על התקדמותו של הילד:

- חומרת הבעיה
- קיומן של בעיות נוספות מעבר לדיספרקסיה הוורבלית, כגון ליקוי שפתי נוסף, בעיות בריאותיות, בעיות של קשב וריכוז, בעיות קוגניטיביות וכדומה.
- הגיל שבו הילד החל בטיפול
- תדירות התרגולים מעבר לפגישות עם הקלינאית
- הרצון והמוטיבציה של הילד לתקשר על אף הקשיים

אף אחד אינו יכול לחזות לאיזו דרגה של הצלחה ילדכם יגיע. התעלמו ממשפטים כגון "ילדכם לעולם לא יוכל לדבר" או מנגד "זה רק עניין של זמן קצר עד שהילד ידבר". הלמידה כיצד לדבר באופן ברור אורכת זמן ומאתגרת מאוד לילדים עם דיספרקסיה. ההתקדמות היא בצעדים קטנים אך רבים.

רגשות, אמוציות והתמודדות

אם לא מזמן אובחן ילדכם כלוקה בדיספרקסיה ורבליית, ללא ספק אתם נתונים במערבולת של רגשות. קיימים חששות מן העתיד, עולות שאלות כגון "מדוע דווקא הילד שלי?" או "האם אני אשם במצבו?". בוודאי הינכם מרגישים צער על כך שילדכם יצטרך לעמול כל כך קשה על מנת להצליח בפעולה כה פשוטה כמו דיבור. אתם חשים בלבול בנוגע למה שילדכם זקוק לו. מן הסתם אתם חווים לילות לבנים שבהם אתם תוהים מה צופן העתיד לילדכם, איך יהיה בתור מבוגר וכדומה.

ראשית, רגשות אלו הינם נורמליים לחלוטין. רגשות טבעיים ומובנים. אין ספק שהאבחון כי ילדכם לוקה בדיספרקסיה ורבליית גרם לתפנית בכל מה שקיוותם והאמנת שילדכם ישיג. החיים המושלמים שקיוותם שיהיו לילדכם התנפצו. עצתנו לכם היא להרשות לעצמכם להרגיש כך. קחו זמן על מנת להתרגל למצב החדש ואל תהיו כל כך קשים עם עצמכם. אך במהרה עליכם לעבור מרגשות למעשים. ללמוד מהי דיספרקסיה ורבליית הוא הצעד הראשון לעזור לילדכם. ילדכם הוא עדיין אותו ילד מקסים שהיה גם לפני האבחון. יש בו פוטנציאל עצום והוא סומך עליכם שתעזרו לו להוציא אותו מן הכוח אל הפועל.

הורים רבים חשים שקשר עם הורים נוספים לילדים עם דיספרקסיה ורבליית עוזר להם במסע שלהם. אנו מזמינים אתכם להיות שותפים פעילים בפורום שלנו, ללמוד מההורים האחרים, לקבל תמיכה זה מזה ולשתף הורים אחרים במידע שאספתם ובחוויות שלכם.

לימודים

אמנם לכל הילדים הלוקים בדיספרקסיה ורבליית ישנם מאפיינים משותפים הקשורים לשפה, אך מנגד הם גם שונים זה מזה. ההבדלים הללו קשורים ליכולות הלימודיות שלהם. מחקרים מסוימים רומזים שילדים עם דיספרקסיה ורבליית יהיו בעלי סיכון גבוה יותר לקשיים בתחום הדקדוק, קריאה, כתיבה והבעה בכתב. גם בעיות מתמטיות מילוליות עלולות להוות מכשול עבור הילדים. ילדכם עלול להתקשות בלספר סיפור המורכב ממספר אירועים, ולחזור על סיפור ששמע או קרא. ככל שהילד גדל, יכולות אלו הופכות להיות חשובות ביותר בכל מה שקשור לקריאה ולהבעה. היכולת לנהל שיחה, שמתפתחת באופן רגיל אצל רוב הילדים, עלולה להיות בעייתית אצל ילדכם, שכן כלל לא בטוח שהוא התנסה בניהול שיחה, לקיחת תורים, היצמדות לנושא מסוים, ומיומנויות נוספות הקשורות לשיחה.

ילדים רבים שבגיל צעיר חוו קשיים שפתיים, מתקשים בהמשך בלימודים. יש סיבות רבות לכך: ראשית, רוב מבחני השפה הנערכים לילדים אינם מצליחים לגלות קשיים שפתיים עמוקים יותר. שנית, ככל שהילד גדל, הציפיות מהילד בכל הקשור לעיבוד מידע ושפה נהיות גבוהות. הוראות, הוראות מילוליות, ואוצר מילים הופכים להיות ארוכים ומורכבים. זו הסיבה שעליכם, ההורים, להיות דרוכים לגלות חולשות אצל ילדכם ברבדים נוספים של שפה, תקשורת ולימודים.

לסיכום, כל ילד הוא שונה בכל מה שקשור ליכולתו השפתית והלימודית. ישנם ילדים שישגשו בלימודיהם ברגע שיתגברו על מכשול הדיבור. ילדים אחרים יתקשו גם בתחום הלימודי ברמה זו או אחרת. הורים ואנשי מקצוע צריכים לעקוב מקרוב אחר הישגיו של הילד, ולגלות בהקדם אם יש לו קושי מסוים.

הגנה על זכויות ילדך

כהורים לילדים עם דיספרקסיה ורבליית, לא פעם עלינו להלחם על זכויות ילדינו. חלקנו נאבקנו מול מכוני ההתפתחות על מנת לקבל דיאגנוסטיקה נכונה, חלקנו נאבקנו מול מערכת החינוך על מנת לספק לילד את המסגרת הטובה ביותר וכו'. כדי שתוכלו להיאבק עבור זכויות ילדכם באופן הטוב ביותר, אנו ממליצים ש:

- א. תעשירו את הידע שלכם עד כמה שניתן בכל מה שקשור לדיספרקסיה ורבליית ואיך היא תשפיע על ילדכם
- ב. חשבו מהן הציפיות ארוכות הטווח שלכם מילדכם
- ג. הכירו את המערכות שאיתן תצטרכו להתמודד מקרוב. אם הנכם מבינים היטב כיצד מערכת פועלת, לא תבזבזו זמן יקר במעשים ומאבקים חסרי תועלת
- ד. שתפו פעולה ומידע עם הורים אחרים לילדים עם דיספרקסיה ורבליית
- ה. תעדו הכול!! שמרו כל מסמך הקשור בנושא
- ו. הכירו בעובדה שידע מוביל להצלחה במאבק

נכון, כהורים עובדים, המאמץ הכרוך ברכישת הידע הוא עצום, אך אתם לעולם לא תתחרטו על כל המאמצים שהשקעתם על מנת לקדם את ילדכם. הורה שידוע, מבין ומעורה בכל השלבים שילדו עובר במערכת, יצליח להשיג יותר עבור ילדו ובכך יצליח להשיג גם עבור ילדים נוספים

לסיים: התבוננו בילדכם גדל

יצאתם למאבק לקידום ילדכם, אך אל תשכחו מדי פעם לעצור וליהנות ממנו! ילדינו מקסימים ויפים ללא קשר לדיספרקסיה. ילדינו זקוקים להיות ילדים ללא קשר ליכולתם לדבר. אל תשכחו לבלות איתם ולתת להם ליהנות מחוויות ילדות רגילות. לאורך המסע עם ילדכם יהיו עליות ומורדות, אך ילדכם ללא ספק יתקדם! להיות הורים לילד בעל צרכים מיוחדים משנה את חייכם. אך ההשפעה אינה כולה שלילית. בהתחלה ודאי תחושו כך, והדאגה לילדכם יכולה להיות מעיקה. אך עם הזמן תתגלה לכם גם פרספקטיבה שונה. הסיפוק שתחושו מכל התקדמות שילדכם יעשה תהיה עצומה, ההבנה שלא הכול מובן מאליו בחיים, והקבלה של השונה והמיוחד הם מתנה גדולה. אז לסיכום, עצתנו לכם היא להיות סבלניים וסלחניים כלפי עצמכם. גם אתם גדלים ומשתנים – כמו ילדכם בדיוק – ודיספרקסיה ישראל נמצאת כאן כדי לעזור. אנו מקווים שתצטרפו אלינו במאבק לכך שכל ילד עם דיספרקסיה יקבל את ההזדמנות שהוא ראוי לה!

*המסמך תורגם מתוך אתר האינטרנט <http://www.apraxia-kids.org>

בקרר אותנו

dysprax@gmail.com